

ARKTISEN LAPIN
YMPÄRISTÖNSUOJELUN
VALVONTASUUNNITELMA
2026–2029

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
2. Toiminta-alueen ympäristöolosuhteet ja merkittävimmät pilaantumisen vaaraa aiheuttavat toiminnot.....	6
2.1 Toiminta-alueen pinta-ala ja väestö.....	6
2.2 Sodankylä	6
2.3 Inari.....	7
2.4 Muonio.....	8
2.5 Enontekiö.....	9
2.6 Utsjoki	10
2.7 Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueen ympäristöhallinnon luokittelemat pohjavesialueet	11
3. Valvottavat kohteet	11
3.1 Ympäristönsuojelulain mukainen valvonta	11
3.1.1 Ympäristöluvanvaraiset, yleisen ilmoitusmenettelyn varaiset toiminnot ja rekisteröitävät toiminnot.....	11
3.1.2 Kertaluonteisen ilmoituksen varaiset toiminnot.....	12
3.1.3 Muu ympäristönsuojelulain mukainen valvonta.....	13
3.2 Jätelain mukainen valvonta.....	14
3.2.1 Jätelain valvonta.....	14
3.2.2 Rekisteröitävä jätteen keräystoiminta.....	14
3.2.3 Toiminta, jossa syntyy vaarallista jätettä.....	15
3.2.4 Jätelain yleinen valvonta	15
3.3 Maa-aineslain mukainen valvonta	16
3.4 Muu ympäristönsuojeluviranomaisen tekemä valvonta.....	17
3.4.1 Vesilain mukainen valvonta	17
3.4.2 Vesihuoltolain mukainen valvonta.....	17
3.4.3 Maastoliikenne- ja vesiliikennelain mukainen valvonta.....	17
3.4.4 Kemikaalilain mukainen valvonta.....	18
3.4.5 Merenkulun ympäristönsuojelulain mukainen valvonta	18
3.4.6 Ulkoilulain mukainen valvonta.....	18

4. Riskinarviointi	18
5. Valvontaohjelman laatiminen	20
6. Valvontatoimenpiteet	21
6.1 Ympäristönsuojeluviranomaisen käyttämät valvontakeinot	21
6.1.1 Tarkastukset.....	21
6.1.2 Määräaikaistarkastukset.....	21
6.1.3 Maa-ainelain mukaiset tarkastukset.....	22
6.1.4 Muut tarkastukset	22
6.1.5 Luvan muuttamisen tarpeen arviointi.....	22
6.1.6 Raporttien ja selvitysten tarkastaminen.....	23
6.1.7 Hallintopakko ja tutkintapyynnöt	23
6.1.7 Jätelain laiminlyöntimaksut	24
6.1.8 Valvontaprojektit.....	24
6.1.9 Lausunnot.....	24
7. Valvonnan maksullisuus.....	25
8. Henkilöstöressurssit ja toimivallan siirtäminen	26
9. Viranomaisten välinen yhteistyö.....	27

1. Johdanto

Sodankylän kunta / Arktisen Lapin ympäristönsuojelu hoitaa kuntalain 52 §:n mukaisen yhteistoimintasopimuksen nojalla Enontekiön, Inarin, Muonion, Utsjoen ja Sodankylän kuntien ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävät. Kyseinen yhteistoiminta-alue on aloittanut toimintansa 1.1.2020. Tähän valvontasuunnitelmaan on koottu yhteistoiminta-alueen ympäristönsuojeluviranomaisen ympäristönsuojelulain (527/2014, YSL) nojalla tehtävä suunnitelmallinen valvonta sekä pääpiirteittäin myös muu ympäristönsuojeluviranomaisen tekemä valvonta.

Ympäristönsuojelulain 167 §:n mukaan valvontaviranomaisen on järjestettävä ympäristönsuojelulain ja sen nojalla annettujen säännösten ja määräysten valvonta niin, että se on laadukasta, säännöllistä sekä tehokasta ja perustuu ympäristöriskien arviointiin. Säännös mahdollistaa myös tehtävien asettamisen tärkeysjärjestykseen, jos se on välttämätöntä tehtävien asianmukaiseksi hoitamiseksi.

Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen on valvottava ympäristöluvanvaraisia, yleisen ilmoitusmenettelyn varaisia ja rekisteröitäviä toimintoja säännöllisesti määräaikaistarkastuksin. Tarkastuskohteet ja -tiheys tulee määritellä ympäristöriskinarvioinnin perusteella.

Ympäristönsuojelulain 168 §:n mukaan kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen on laadittava alueelleen säännöllistä valvontaa varten valvontasuunnitelma. Valvontasuunnitelmassa on oltava tiedot alueen ympäristöoloista ja pilaantumisen vaaraa aiheuttavista toiminnoista, sekä käytettävissä olevista valvonnan voimavaroista ja keinoista. Suunnitelmassa on kuvattava valvonnan järjestämisen ja riskinarvioinnin perusteet sekä valvonnasta vastaavien viranomaisten yhteistyö. Halutessaan ympäristönsuojeluviranomainen voi koota myös muiden valvomiensa säädösten mukaiset valvontatehtävät samaan suunnitelmaan. Valvontasuunnitelma on tarkistettava säännöllisesti.

Valvontasuunnitelman lisäksi kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen on laadittava ympäristönsuojelulain 168 §:n 4 momentissa tarkoitettu valvontaohjelma toimintojen suunnitelmallisesta valvonnasta. Valvontaohjelmaan kootaan tiedot valvottavista kohteista ja määritellään ympäristöriskien arvioinnin perusteella laitoskohtaiset määräaikaistarkastukset sekä muut valvontatoimenpiteet. Valvontaohjelma tehdään vuosittain ja pidetään jatkuvasti ajan tasalla mm. päivittämällä uudet ja poistuvat laitokset ohjelmaan. Valvontaohjelma, sen sisältäessä laitosluettelon, on hallintolain (434/2003, HL) 39 §:n nojalla ei-julkinen asiakirja.

Jätelain (646/2011, JL) 124 §:n mukaan kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen on laadittava jätelain 100 §:ssä tarkoitetun jätteen ammattimaisen keräyksen valvontaa varten suunnitelma. Suunnitelman tulee perustua arviointiin jätteistä ja jätehuollosta aiheutuvista riskeistä ja ympäristövaikutuksista. Suunnitelmassa tulee esittää tarkastusten tavoitteet ja painopisteet, suunnitelman kattava maantieteellinen alue,

suunnitellut tarkastukset ja niiden tiheys, tarkastuksiin osallistuvat viranomaiset ja niiden yhteistyötä koskevat järjestelyt sekä muut tarkastusten asianmukaiseksi toteuttamiseksi tarpeelliset seikat. Jätelain mukainen valvontasuunnitelma voidaan yhdistää ympäristönsuojelulain 168 §:n 4 momentissa tarkoitettuun ympäristönsuojelulain mukaiseen valvontaohjelmaan.

Ympäristönsuojelulain 168 §:ssä ja jätelain 124 §:ssä säädetty valvontavelvoitteet kattavat vain pienen osan kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle kuuluvista valvontavelvoitteista ja muista velvoitteista. Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen valvontavelvoitteista ja muista tehtävistä määrätään lisäksi maa-aineslain (555/1981), vesilain (587/2011), kemikaalilain (599/2013), maastoliikennelain (1710/1995), vesiliikennelain (463/1996), vesihuoltolain (119/2001), merenkulun ympäristönsuojelulain (1672/2009) ja ulkoilulain (606/1973) sekä näiden nojalla annettujen asetusten ja määräysten nojalla.

Valvontasuunnitelman ja -ohjelman tavoitteena on tehostaa valvontaa ja pyrkiä mahdollisimman hyvään vaikuttavuuteen kohdentamalla valvonta ympäristönsuojelun kannalta merkittävimpiin tehtäviin. Valvonnan tavoitteena on laadukas ja tehokas valvonta, joka puuttuu epäkohtiin riittävän ajoissa. Suunnitelmallisen valvonnan kohdistamiseen käytetään riskinarviointia, jolloin valvonta kohdistuu ympäristövaikutuksiltaan ja riskeiltään merkittävimpiin kohteisiin. Laitosten valvonta on vuosia jatkuvaa, pitkäjänteistä työtä. Toiminnanharjoittajan ja valvontaviranomaisen välille syntyvä säännöllinen yhteydenpito edesauttaa ympäristönsuojelun kannalta parhaan toimintatavan tavoitteen toteutumista. Kun yhteydenpito on säännöllistä, myös lupien muutostarpeet tulevat ajoissa esille, lupahakemukset saadaan ajoissa vireille, eikä lupien käsittely viivästyä kohtuuttomasti rakennus- tai muiden suunnitelmien toteuttamista. Toiminnanharjoittajan on myös helpompi lähestyä viranomaista saadakseen tietoa esim. muuttuvien ympäristösäädösten ja -vaatimusten tulkitsemiseen.

Tässä valvontasuunnitelmassa on pyritty esittämään tärkeimmät valvonnan resurssit kuluttavat kohteet, lainsäädäntö ja menetelmät. Valvontasuunnitelma ei ole kattava muilta kuin ympäristönsuojelun lakisäädöksiltä osilta (ympäristönsuojelulaki 168 §). Valvontasuunnitelmaa tullaan tarkentamaan ja siihen lisätään valvontaan liittyviä asioita aina tarvittaessa. Valvontasuunnitelman laadinnassa on hyödynnetty ympäristöministeriön ympäristövalvonnan ohjetta sekä Kuntaliiton laatimaa valvontasuunnitelmaopasta.

2. Toiminta-alueen ympäristöolosuhteet ja merkittävimmät pilaantumisen vaaraa aiheuttavat toiminnot

2.1 Toiminta-alueen pinta-ala ja väestö

Arktisen Lapin ympäristönsuojelun toiminta-alueella asuu noin 20 500 asukasta. Valvonta-alue on erittäin laaja: 45 627 km². Koko Lapin maakunnan pinta-ala on noin 100 366 km². Koko alueen pinta-alasta vesistöä on noin 8,3 %. (Taulukko 1).

Taulukko 1. Väestömäärä, kuntien pinta-alat ja vesistön osuus pinta-alasta Arktisen Lapin ympäristönsuojelun toiminta-alueella.

Alue	Väestö ¹⁾	Pinta-ala (km ²) ²⁾	Vesistön osuus (%)
Enontekiö	1 762	8 464	4,88
Inari	7 224	17 334	13,14
Muonio	2 313	2 040	6,57
Sodankylä	8 127	12 417	5,87
Utsjoki	1 137	5 372	4,21
Koko alue	20 563	45 627	8,28

¹⁾ Tilastokeskuksen tilasto 31.12.2024

²⁾ Maanmittauslaitos: Suomen pinta-ala kunnittain

2.2 Sodankylä

Pinta-alaltaan Suomen toiseksi suurin kunta Sodankylä sijaitsee Keski-Lapissa pohjoisen havumetsävyöhykkeen pohjoisosassa. Vuoden keskilämpötila alueella on 0,2 °C ja keskimääräinen vuotuinen sademäärä noin 540 mm (vuosina 1991–2020, lähde: Ilmatieteen laitos). Lumipeitteinen aika alueella kestää yleensä vähän yli puoli vuotta loka-marraskuun vaihteesta toukokuulle saakka.

Sodankylän väestötiheys on 0,65 asukasta/km². Asutus on keskittynyt kirkonkylään ja sen lähiympäristöön, mutta myös haja-asutusta ja pieniä kyläkeskittyymiä on runsaasti. Vilkaasti liikennöity valtatie 4 kulkee kunnan läpi etelä-pohjoissuunnassa. Kaivannaisteollisuus on kunnassa nopeimmin kasvava tuotantoala. Kunnassa sijaitsee Boliden Kevitsa Mining Oy:n Kevitsan monimetallikaivos sekä Rupert Resources Oy:n Pahtavaaran kaivos. Vireillä on Anglo American Oy:n Sakatin kaivoshanke sekä Rupert Resources Oy:n Ikkarin alueen kultakaivoshanke. Merkittäviä aloja kunnan elinkeinorakenteessa ovat myös biotalous (maa- ja metsätalous sekä poronhoito), matkailu, sekä tiede ja tutkimus (mm. geofysiikan ala).

Sodankylä sijaitsee pääosin Kemijoen vesistöalueella. Sodankylän suurin luonnonjärvi on Unari, jonka pinta-ala on noin 29 km². Kunnan pohjoisosassa sijaitsevat 1960-luvulla rakennetut Lokan ja Porttipahdan tekoaltaat, joiden pinta-

ala on yhteensä noin 500 km². Alueen suurin joki on Kitinen, jonka latvajokia ovat mm. Jeesiöjoki, Sattanen ja Luiro. Kitinen laskee Kemijokeen Pelkosenniemellä. Jokien ekologinen tila on pääosin hyvä ja joidenkin latvajokien ekologinen tila jopa erinomainen (Ympäristöhallinnon karttapalvelu Karpalo). Lokan ja Porttipahdan tekojärvien ekologinen tila on tyydyttävä, kun taas pääosa pienemmistä järivistä on hyvässä ekologisessa tilassa (Ympäristöhallinnon karttapalvelu Karpalo). Kirkonkylällä ja kunnan suurimmissa matkailukeskuksissa sekä useimmissa kylissä vesi- ja viemärihuollosta vastaavat kunnalliset tai paikalliset vesihuoltolaitokset. Osa haja-asutuksesta on vesijohto- ja viemäriverkoston ulkopuolella.

Sodankylässä on verrattain tasaisista pinnanmuodoista johtuen runsaasti aapasaita, joista useimmista on muodostettu luonnonsuojelualueita tai ne kuuluvat soidensuojeluohjelmaan. Luonnonsuojelualueita kunnan pinta-alasta on noin 28 %. Suurimmat soidensuojelualueet ovat Viiankiaapa ja Pomokaira-Tenniöaapa, joista molemmat kuuluvat myös Natura 2000-alueisiin. Kunnan alueella on myös lukuisia luonnonsuojeluohjelmiin kuuluvia alueita kuten Koitelaiskairan luonnonpuisto ja Pomokaira. Sodankylän alueella sijaitsee lisäksi kaksi kansallispuistoa, Urho Kekkosen kansallispuisto (UK-puisto) ja Pyhä-Luosto, joista ensin mainittu sijaitsee kunnan pohjoisosassa ja jälkimmäinen kunnan eteläosassa. Useimmat luonnonsuojelualueet ja luonnonsuojeluohjelmiin kuuluvat alueet kunnassa kuuluvat myös Natura 2000-alueisiin.

Merkittävin ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttava toimiala kunnassa on kaivosteollisuus. Kaivostoiminnasta aiheutuvat riskit arvioidaan suurimmiksi, koska kaivokset ovat yleensä suuria toimintayksiköitä, joista ongelmatilanteissa voi levitä ympäristöön suuria määriä pilaantumista tai sen vaaraa aiheuttavia päästöjä. Lisäksi kaivostoiminnasta aiheutuvat päästöt voivat levitä laajalle alueelle varsinkin vesistöissä. Pienempien toimintojen pilaantumista aiheuttavien päästöjen vaikutukset jäävät yleensä paikallisiksi.

2.3 Inari

Inari on pinta-alaltaan Suomen suurin kunta. Vuoden keskilämpötila alueella on 0,0 °C ja keskimääräinen vuotuinen sademäärä noin 507 mm (vuosina 1991–2020, lähde: Ilmatieteen laitos). Inarissa on erilaisia suojelualueita noin 10 950 km², joka on yli 72 % maapinta-alasta, josta taas erämaa-alueita on 6 030 km². Erämaa-alueita on kuusi: Hammastunturi, Kaldoaivi, Muotkatunturi, Paistunturi, Tsarmitunturi sekä Vätsäri. Inarin kunnassa sijaitsevat Lemmenjoen kansallispuisto ja osa Urho Kekkosen kansallispuistosta.

Inarin kunnan väestötiheys on 0,42 as/km². Kunnan suurimmat kylät ovat Ivalo, joka toimii myös hallinnollisena keskuksena, ja Inarin kirkonkylä, joka taas on saamelaiskulttuurin keskus. Inarissa sijaitsee saamelaisten parlamenttirakennus ja kulttuurikeskus Sajos. Inari on Suomen ainoa nelikielinen kunta. Kunnan talous nojaa vahvasti matkailuun ja siihen sisältyvään elämystalouteen, minkä lisäksi auto- ja

rengastestaus ovat kehittyneet tärkeiksi elinkeinotoimialoiksi. Inari on tärkeää poronhoitoaluetta.

Inarijärvi on Suomen kolmanneksi suurin järvi (1 043 km²) ja kaikkiaan sisävesipinta-ala on Suomen kunnista suurin. Ivalojoki on Paatsjoen vesistöalueen suurin joki, jonka kevättulvat alkavat yleensä huhtikuun lopussa. Tulvia aiheuttavat useimmiten jääpadot, mutta myös lumen seurauksena syntyvät vesistötulvat ovat yleisiä. Inarin kunnan alueella vesistöjen ekologinen tila on vuoden 2019 luokittelussa pääosin erinomainen tai hyvä. Inarijärvi on ekologiseltaan luokittelultaan hyvä. Sen eteläosassa on joki, jonka luokittelu vuoden 2013 luokittelussa on ollut huono ja vuoden 2019 luokittelussa välttävä ja huono.

Ympäristöä kuormittavia toimintoja ovat yhdyskunnat ja haja-asutus jätevesineen, kullankaivu, maa-ainesten otto- ja louhintatoiminta, moottoriradat, lentoasematoiminta, polttoaineiden jakeluasemat sekä ampumaradat.

2.4 Muonio

Muonion kunnan vuoden keskilämpötila alueella on alle 0 °C (tarkempaa mittaustulosta ei ole saatavilla, koska virallista mittauspistettä ei Muoniossa ole) ja keskimääräinen vuotuinen sademäärä noin 531 mm (vuosina 1991–2020, lähde: Ilmatieteen laitos).

Muonion kunnan asukastiheys on 1,33 asukasta/ km². Muonion kunnan asutus ja palvelut ovat keskittyneet Muonion keskustaajamaan, jossa asuu noin puolet kuntalaisista. Muonion kirkonkylällä ja Oloksella toimii kunnan vesi- ja viemärilaitos. Matkailu on alueen merkittävin elinkeino. Lisäksi alueella on kylmäteknologiaa sekä poro- ja luontaiselinkeinoja.

Muonion eteläosassa maisemaa hallinnoi metsäiset vaarat, jotka muuttuvat pohjoiseen mentäessä tunturimaastoksi. Muonion alueella sijaitsevat Pallastunturit kuuluvat pitkään Ounasselän tunturijaksoon. Muonion alueella sijaitsevat suurimmat vesistöt ovat Jerisjärvi, Äkäsjärvi, Vuontisjärvi ja Kangosjärvi. Muonion kunnan länsirajalla kulkee Suomen ja Ruotsin välinen rajajoki, Muonionjoki, joka on toinen säännöstelemättömistä joista Suomessa. Muonion vesistöjen ekologinen tila on hyvä tai erinomainen.

Suojeltuja alueita Muoniossa on Pallas-Yllästunturin kansallispuisto, Oloksen luonnonsuojelualue, Madeojankuusikko (lehtojen suojeluohjelma), Pakasaivon ja Harjujärven alueet (harjijensuojeluohjelma) sekä Tornio-Muonionjoen ja Muoniojärvi-Utkujoen vesistöalueet (Natura 2000 -suojelualue).

Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa on huomattavasti tutkimustoimintaa, joista suuri osa liittyy kansainvälisiin ilmanlaadun seuranta tutkimuksiin. Tutkimustulosten perusteella on todettu, että Pallaksen alueella on maailman puhtain ilma. Muita

tärkeitä tutkimusaiheita ovat metsänrajametsät, matkailun ympäristövaikutukset sekä myyräpopulaatioiden ekologia ja kannanvaihtelut.

Valtatie 21:n vilkas rekkaliikenne aiheuttaa ympäristöriskin ja vaikuttaa alueen meluolosuhteisiin. Matkailu aiheuttaa mm. luonnon kulumista ja lisääntyviä liikennemääriä. Yksittäisiä ympäristövaikutuksia aiheuttavia laitoksia Muonion kunnan alueella on jätevedenpuhdistamo, moottoriradat, ampumaradat, maa-ainesten otto- ja louhintapaikat, maankaatopaikat sekä polttoaineiden jakeluasemat.

2.5 Enontekiö

Enontekiön kunnan vuoden keskilämpötila alueella on $-1,7^{\circ}\text{C}$ ja keskimääräinen vuotuinen sademäärä noin 556 mm (vuosina 1991–2020, lähde: Ilmatieteen laitos).

Enontekiön kunnan asukastiheys on 0,21 asukasta/ km^2 . Asutusta ja palveluita on keskustaajama Hetan lisäksi muun muassa Kilpisjärven ja Karesuvannon kylissä. Kirkonkylällä ja kunnan suurimmissa kylissä vesi- ja viemärihuollosta vastaa Enontekiön vesihuolto Oy. Osa kylistä ja haja-asutusalueet ovat vesijohto- ja viemäriverkoston ulkopuolella. Matkailu on alueen merkittävin elinkeino. Lisäksi alueella on poro- ja luontaiselinkeinoja, pienimuotoista jalostustoimintaa sekä tieteellistä tutkimusta.

Suurimman osan Enontekiöstä muodostavat karut, puuttomat alueet ja etenkin jokivarsia reunustavat suot. Jokainen Suomen yli tuhatmetrinen huippu ja 60 prosenttia Suomen tuntureista sijaitsee Enontekiöllä. Enontekiön eliöstö poikkeaa siinä määrin muusta Suomesta, että kasvi- ja eläinmaantieteessä Enontekiö muodostaa oman alueensa, Enontekiön Lapin. Enontekiön suurtuntureilla Kilpisjärven alueella kasvaa peräti 40 putkilokasvilajia, joita ei tavata missään muualla Suomessa. Kuusen kasvualueen pohjoisraja kulkee suurin piirtein Enontekiön etelärajalla, ja männynkin kasvualue ulottuu vain noin 20 kilometriä Hetasta pohjoiseen. Tätä pohjoisempaa ainoita puulajeja ovat tunturikoivu, metsähaapa ja pajut.

Useiden suurten jokien latvat sijaitsevat Enontekiöllä: esimerkiksi Muonionjoki, Ounasjoki, Ivalojoki ja Tenojoen yksi alkuhaara alkavat Enontekiön kunnan alueelta. Suurimpia järviä ovat Pöyrisjärvi, Kilpisjärvi ja Ounasjärvi. Enontekiön vesistöjen ekologinen tila on pääosin erinomainen.

Kunnan kokonaispinta-alasta 70 % kuuluu erinäisiin suojelualueisiin, muun muassa Pallas-Yllästunturin kansallispuisto Ounastuntureiden alueella, Mallan luonnonpuisto sekä Käsivarren, Puljun, Pöyrisjärven ja Tarvantovaaran erämaa-alueet. Lisäksi useita alueita kuuluu erilaisiin luonnonsuojeluohjelmiin, kuten Natura 2000 -verkostoon sekä harjujen ja soiden suojeluohjelmiin.

Valtatie 21:n vilkas rekkaliikenne aiheuttaa ympäristöriskin ja vaikuttaa alueen meluolosuhteisiin. Matkailu aiheuttaa mm. luonnon kulumista ja lisääntyviä liikennemääriä. Yksittäisiä ympäristövaikutuksia aiheuttavia laitoksia Enontekiön kunnan alueella on lentoasematoiminta, jätevedenpuhdistamot, ampumaradat, maa-ainesten otto- ja louhintapaikat sekä polttoaineiden jakeluasemat.

2.6 Utsjoki

Utsjoki on Suomen ja myös Euroopan unionin pohjoisin kunta, ollen valtatie 4:n pohjoinen päätepiste. Utsjoen kunnan vuoden keskilämpötila alueella on $-1,1^{\circ}\text{C}$ ja keskimääräinen vuotuinen sademäärä noin 484 mm (vuosina 1991–2020, lähde: Ilmatieteen laitos).

Asukastiheys Utsjoella on $0,21 \text{ as/km}^2$. Kunnan kyliä ovat Utsjoen kirkonkylä, Karigasniemi/Outakoski ja Nuorgam, ja asutus on keskittynyt Suomen ja Norjan välisen rajajoen, Tenon, varrelle. Tärkeimmät elinkeinot Utsjoella ovat rajakauppa, poro- ja luontaistalous sekä matkailu.

Pulmankijärvi on Utsjoen suurin, ja ainoa yli 10 km^2 kokoinen, järvi. Kunnan pinta-alasta noin 80 % on Natura-, luonnonsuojelu- ja erämaa-alueita. Utsjoella sijaitsee Kevon luonnonpuisto, jonka osuus kunnan pinta-alasta on 13 %. Tenojoen vesistöalue on Suomen pohjoisin vesistöalue, ja sen pääjoki on Tenojoki. Teno on leveä ja se virtaa syvässä kanjonissa, minkä takia jäiden lähdön seurauksena syntyvä tulva ei yleensä kastele rakennuksia. Utsjokilaakso kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin.

Vesistöjen tila Utsjoen kunnan alueella on pääosin erinomainen. Jäämereen laskevilla vesistöillä jokivedet ovat lähes kaikki erinomaisessa tilassa vuoden 2019 luokittelussa. Tenojoessa, Näätämöjoessa ja Inarijoessa esiintyy vieraslajina kyttyrälöhtä, jota venäläiset ovat istuttaneet mm. Vienanmereen ja Muurmannin rannikolle 1950-luvulta asti. Kyttyrälohen levinneisyys kattaa nykyään laajasti myös Norjan rannikon. Kyttyrälöhikantoja on pyritty rajoittamaan poistopyynteillä ja patorakenteilla lohien nousun estämiseksi. Kyttyrälöhet voivat vaikuttaa haitallisesti alkuperäisten vaelluskalalajiemme kantoihin (lohi, taimen) esimerkiksi kilpailun ja/tai kalatautien leviämisen kautta. Lisäksi jokeen kuolevat kyttyrälöhet saattavat runsaana esiintyessään vaikuttaa jokien ravinnetaseisiin ja siten myös eliöyhteisön rakenteisiin.

Muuta kuormitusta ympäristöön tulee Utsjoen alueella muun muassa yhdyskunnista, haja- ja loma-asutusten jätevesistä. Yksittäisiä ympäristövaikutuksia aiheuttavia laitoksia Utsjoen kunnan alueella ovat jäteasema, ampumarata, maa-ainesten otto- ja louhintapaikat sekä polttoaineiden jakeluasemat.

2.7 Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueen ympäristöhallinnon luokittelemat pohjavesialueet

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus on tehnyt pohjavesialueiden uudelleen luokittelua alueella. Uudelleen luokittelun myötä ns. III luokan alueet (muu pohjavesialue) tulevat joko nousemaan korkeampaan luokkaan tai poistuvat luokituksesta kokonaan. Jatkossa uutena luokituksena on E-luokka eli pohjavesialue, jonka pohjavedestä pintavesi- tai maaekosysteemi on suoraan riippuvainen. Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella oli ennen luokitustyön alkua satoja III luokan pohjavesialueita, yksistään Enontekiöllä niitä oli yli 300 kpl. Laki luokitus- ja rajausmuutoksiin liittyen tuli voimaan vuonna 2015. Arktisen Lapin ympäristönsuojelun toiminta-alueella luokitusmuutokset saatiin valmiiksi ensimmäisenä Sodankylässä vuonna 2019, Muoniossa 2021 sekä Inarissa 2023. Viimeisimpänä luokitusmuutokset on tehty Enontekiöllä 2025. Utsjoen osalta luokitusmuutoksia ei ole vielä tehty. Utsjoen osalta luokitusmuutokset valmistunevat parin seuraavan vuoden aikana.

3. Valvottavat kohteet

3.1 Ympäristönsuojelulain mukainen valvonta

3.1.1 Ympäristöluvanvaraiset, yleisen ilmoitusmenettelyn varaiset toiminnot ja rekisteröitävät toiminnot

Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavista ympäristöluvanvaraisista toiminnoista säädetään ympäristönsuojelulain 27 §:ssä ja ympäristönsuojelulain liitteessä 1. Näille toiminnoille on valtioneuvoston asetuksella (713/2014) säädetty erikseen toimivaltarajat, joissa määritellään, mitkä toiminnot kuuluvat kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen toimivaltaan. Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella on ympäristöluvanvaraisia toimintoja tällä hetkellä 92 kpl. Lisäksi yleisen ilmoitusmenettelyn (ympäristönsuojelulaki 10 a luku ja liite 4) piiriin kuuluvia toimintoja on tiedossa 7 kpl. Alueella on myös luultavimmin lisäksi toimintoja, joista valvontaviranomaisella ei ole tässä vaiheessa tietoa, mutta jotka ovat luvanvaraisia (tai ilmoitusmenettelyn varaisia tai rekisteröitäviä) toimintoja. Näiden osalta veloitetaan toiminnanharjoittaja hakemaan ympäristönsuojelulain mukaiseen menettelyyn, kun kyseisiä toimintoja tulee viranomaisen tietoon.

Ympäristönsuojelulain nojalla rekisteröitävien toimintojen (ympäristönsuojelulain liite 4, mm. pohjavesialueiden ulkopuolella olevat jakeluasemat ja asfalttiasemat) valvonta perustuu jälkivalvontaan. Valvonta kuuluu kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle. Rekisteröinti on luonteeltaan kirjaamistoimenpide, jossa ei tehdä päätöstä eikä anneta määräyksiä. Toimintojen minimivaatimukset on annettu toimialakohtaisilla asetuksilla, joiden noudattamista valvotaan muun muassa määräaikaistarkastuksilla. Rekisteröityjä toimintoja tai rekisteröinnin vaativia toimintoja on Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella tiedossa 64 kpl. Lisäksi

alueella luultavimmin on vielä rekisteröitäviä toimintoja, jotka eivät ole valvontaviranomaisella tiedossa. Näiden osalta toiminnanharjoittaja veloitetaan tekemään rekisteröinti-ilmoitus, kun toimintoja tulee viranomaisen tietoon.

Taulukko 1. Koontitaulukko Arktisen Lapin ympäristönsuojelun toimialueella tiedossa olevista ympäristönsuojelulain nojalla ja valvontasuunnitelman perusteella valvottavista kohteista. Kivenlouhinta- ja murskausalueilla saattaa olla myös jätteenkäsittelytoimintaa lisätoimintona.

Toiminto	Sodankylä	Inari	Muonio	Enontekiö	Utsjoki	yhteensä
Kivenlouhinta/murskaus	11	16	6	5	0	38
eläinsuoja	5	2	0	1	0	8
jäteasema	1	1	0	1	1	4
jätteenkäsittely ja hyödyntäminen	6	2	2	0	1	11
lentopaikka	1	1	0	2	0	4
moottoriurheilurata	1	7	4	1	1	14
ampumarata	8	3	2	2	4	19
asfalttiasema	3	5	1	1	0	10
jakeluasema	13	14	7	5	7	46
lämpölaitos	2	2	1	1	0	6
betonituotetehdas	1	1	0	0	0	2
kemikaalivarasto	0	1	0	0	0	1
yhteensä	52	55	23	19	14	163

3.1.2 Kertaluonteisen ilmoituksen varaiset toiminnot

Ympäristönsuojelulain 118 §:n nojalla melua ja tärinää aiheuttavasta tilapäisestä toiminnasta tulee tehdä ilmoitus. Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen tekee ilmoituksen perusteella päätöksen. Viranomaisen mahdollisuudet puuttua toimintaan rajoittuvat lähinnä kehotuksiin tai erityisen merkittävän haitan osalta hallintopakon käyttöön. Melua ja tärinää aiheuttavien toimintojen osalta ei tehdä suunnitelmallista valvontaa.

Koeluonteisesta toiminnasta (YSL 119 §) tulee tehdä ilmoitus. Koeluonteisen toiminnan tarkastustarpeen määrittämisessä otetaan huomioon toiminnan ajallinen kesto ja toimintaan liittyvät ympäristöriskit. Ilmoitusmenettely mahdollistaa toiminnan aloittamisen ilman ympäristölupaa esim. uuden tekniikan, raaka- tai polttoaineen, valmistus- tai polttomenetelmän, puhdistuslaitteen ja jätteen laitos- tai ammattimaisen käsittelyn vaikutusten, käyttökelpoisuuden tai muun seikan selvittämiseksi. Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen tekee ilmoituksesta päätöksen.

Ympäristönsuojelulain 120 §:n mukaan poikkeuksellisesta tilanteesta (onnettomuus, tuotantohäiriö, rakennelman tai laitteen purkaminen tai muu vastaava), josta syntyy päästöjä tai syntyy jätettä siten, että siitä voi aiheutua välitöntä ja ilmeistä pilaantumisen vaaraa tai aiheutuu erityisiä toimia jätehuollossa, on toiminnasta vastaavan ilmoitettava valvontaviranomaiselle. Tällaisissa tapauksissa tulee aina tehdä tarkastus ja ilmoituksesta tehdään päätös.

3.1.3 Muu ympäristönsuojelulain mukainen valvonta

3.1.3.1 Poikkeukselliset tilanteet

Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtäviin kuuluu ympäristönsuojelulain 169 §:n perusteella tarkastaa toiminta tai selvittää tilanne muulla tavoin asianmukaisesti, jos onnettomuuden, haitasta tehdyn ilmoituksen, luvan noudattamatta jättämisen tai muun seikan vuoksi on aihetta olettaa, että toiminnasta aiheutuu terveyshaittaa tai merkittävää muuta ympäristönsuojelulain 5 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettua seurausta tai sen vaaraa. Poikkeuksellisen tilanteen tarkastamisen vireillepano-oikeudesta säädetään ympäristönsuojelulain 186 §:ssä.

3.1.3.2 Määräykset pilaantumisen ehkäisemiseksi ja vireillepanoasiat

Ympäristönsuojelulain 180 §:n nojalla kunnan ympäristönsuojeluviranomainen voi tekemänsä tarkastuksen perusteella antaa muuta kuin ympäristöluvanvaraista tai rekisteröitävää ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavaa toimintaa koskevan yksittäisen määräyksen, joka on tarpeen pilaantumisen ehkäisemiseksi. Annettua määräystä on valvottava.

Ympäristönsuojeluasioissa vireillepano-oikeus on määritelty laajasti koskemaan asianosaisen ja valvontaviranomaisen ohella yhdistyksiä, kuntia ja muita viranomaisia. Kirjallinen vireillepano edellyttää aina viranomaiselta asian selvittämistä ja valituskelpoisen päätöksen antamista vireillepanon johdosta.

3.1.3.3 Muut valvontakohteet

Valtioneuvoston asetus eräiden maa- ja puutarhataloudesta peräisin olevien päästöjen rajoittamisesta (1250/2014, ns. nitraattiasetus) koskee kaikkia eläinsuojia, myös niitä, jotka eivät ole luvan- tai ilmoitusmenettelynvaraisia. Nitraattiasetuksen valvonta kuuluu kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle. Nitraattiasetuksen 9 §:n nojalla tehtävät ns. aumausilmoitukset käsittelee ja valvoo kunnan ympäristönsuojeluviranomainen. Valvontaa tehdään lähinnä haittailmoitusten perusteella sekä resurssien sallimissa rajoissa.

Haja-asutusalueen jätevesien käsittelyä viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla säädelään valtioneuvoston asetuksella (157/2017). Asetuksen toteutumista valvotaan pääosin rakennusvalvontaviranomaiselle annettavilla lausunnoilla rakentamislain

mukaisten hakemusten käsittelyn yhteydessä. Lisäksi ympäristönsuojelulain, ns. hajajätevesiasetuksen ja kuntien ympäristönsuojelumääräysten mukaisia vaatimuksia valvotaan haittailmoitusten perusteella. Jätevesien käsittelyn suunnitelmalliseen valvontaan ei tällä hetkellä ole käytettävissä resursseja. Varsinkin pohjavesialuilla ja vesistöjen läheisyydessä (alle 100 metriä) olisi tarvetta tehdä suunnitelmallista valvontaa jatkossa.

3.2 Jätelain mukainen valvonta

3.2.1 Jätelain valvonta

Jätelaissa säädetään ympäristönsuojeluviranomaiselle velvollisuus valvoa jätelain nojalla rekisteröitäviä toimintoja ja toimintaa, jossa syntyy vaarallisia jätteitä. Toimivaltaisen viranomaisen on määräajoin tarkastettava sellaiset laitokset ja yritykset, joiden toiminnassa harjoitetaan jätteen laitos- ja ammattimaista käsittelyä; syntyy vaarallista jätettä; harjoitetaan jätteen ammattimaista kuljettamista tai keräystä; toimitaan jätteen välittäjänä tai toteutetaan jätteen kansainvälisiä siirtoja. Luvanvaraisen tai rekisteröitävän toiminnan osalta valvoja on lupapäätöksen valvontaviranomainen tai rekisteröinnin tehnyt viranomainen. Vastuu vaarallisia jätteitä tuottavan toiminnan valvonnasta on kuitenkin jakamaton kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen ja valtion Lupa- ja valvontaviraston välillä. Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tarkastusvelvollisuus koskee sen valvomia ympäristöluvanvaraisia jätteen käsittelytoimintoja ja jätelain mukaisesti rekisteröitävää jätteen keräystä. Jätteen kansainvälisiä siirtoja valvotaan muun tarkastustoiminnan yhteydessä tarvittaessa. Valvontatoimista peritään maksua ympäristönsuojeluviranomaisen taksan mukaisesti. Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen on jätelain 124 §:n mukaan laadittava suunnitelma jätelain 100 §:ssä tarkoitetun jätteen ammattimaisen keräyksen valvontaa varten. Jätelain mukainen valvontasuunnitelma voidaan liittää osaksi ympäristönsuojelulain mukaista valvontaohjelmaa.

3.2.2 Rekisteröitävä jätteen keräystoiminta

Jätteen ammattimaista keräystoimintaa harjoittavan on jätelain 100 §:n mukaan tehtävä ilmoitus kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle toiminnan merkitsemiseksi jätehuoltorekisteriin. Ilmoituksen avulla kunnan ympäristönsuojeluviranomainen saa tiedon valvottavasta toiminnasta. Lisäksi ympäristöluvanvaraisen jätteen käsittelytoiminnan harjoittajan tulee esittää lupaviranomaiselle suunnitelma jätteen käsittelyn seurannan ja tarkkailun järjestämiseksi. Jätteen keräystoiminta tulee tarkastaa säännöllisesti asianmukaisen jätehuollon varmistamiseksi.

Rekisteröitävistä jätteen keräyspisteistä valtaosa on hyötyjätteen keräyspisteitä. Keräyspisteitä on Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella rekisteröity noin 300 kpl. Keräyspisteiden rekisteröintitiedot ovat edelleen jonkin verran vajaat. Tietoja

pisteistä kartoitetaan edelleen mm. yleisen valvonnan yhteydessä ja rekisteröintejä tehdään kartoituksen edetessä.

Jätteen keräyspisteet jakautuvat hyötyjätteen keräyspisteisiin ja muihin jätteen-keräyspisteisiin. Yhdessä hyötyjätteen keräyspisteessä saattaa olla monen toimijan keräysastioita, jotka kaikki on rekisteröity erikseen. Hyötyjättepisteiden tarkastukset keskittyvät keräyspisteen siisteyden valvontaan. Mahdollisesti tulee tarkastella myös rekisteritietojen ajantasaisuutta ja näkyvillä olevien ohjeistusten riittävyyttä. Hyötyjättepisteiden valvontatarve on vähäisempi kuin muiden jätteenkeräyspisteiden valvontatarve. Hyötyjättepisteiden valvonta on aloitettu vuonna 2023 ja sitä on jatkettu vuosien 2024–2025 aikana. Hyötyjättepisteitä tullaan valvomaan projektiluonteisesti esim. alue tai toiminnanharjoittaja kerrallaan. Tavoitteena on, että kaikki keräyspisteet valvotaan vähintään kerran 10 vuodessa. Valvontaohjelmassa tullaan määrittelemään vuosittaisten tehtäväksi aiottujen tarkastusten lukumäärä.

Muiden rekisteröityjen jätteenkeräyspisteiden toiminta voi olla varsin laajaa ja vaihtelevaa. Näiden toimijoiden osalta tarkastuksissa tulee selvittää keräystoiminnan asiallisuutta ja ympäristövaikutuksia, mutta myös jätteen asianmukainen toimittaminen käsiteltäväksi. Jätteiden siirtoihin tulee kiinnittää huomiota. Tarkastustarpeeseen vaikuttavat olennaisesti toiminnan laajuus, kerättävät jättejakeet ja toiminnasta aiheutuva pilaantumisen vaara. Myös näiden keräyspisteiden valvontaa tehdään projektiluonteisesti.

3.2.3 Toiminta, jossa syntyy vaarallista jätettä

Vaarallista jätettä syntyy mm. pienteollisuudessa, auto- ja konealan yrityksissä (korjaamot, maalaamot, koneurakointi, varikot) sekä lukuisissa muissa sekalaisissa kohteissa. Lukumäärää on kartoitettu alustavasti yrityksille lähetetyillä kyselyillä, mutta toimintojen kartoittaminen on kesken. Kyselyjen perusteella on laadittu raportti kohteista vuonna 2020, joka kuitenkin on päivityksen tarpeessa. Luvanvaraisten toimintojen osalta valvonta tehdään osana lupavalvontaa. Lisäksi pieniä, jätelain nojalla valvottavia kohteita on runsaasti. Vaarallista jätettä tuottavien toimintojen tarkastaminen on aloitettu vuonna 2024. Valvontaa tehdään projektiluonteisesti. Toiminnot voidaan valita esim. tietyltä toimialalta tai alueelta.

3.2.4 Jätelain yleinen valvonta

Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtäviin kuuluu myös jätelain yleinen valvonta, kuten jätelain nojalla annettujen jätehuoltomääräysten valvonta, jätehuoltoon liittymisen valvonta sekä roskaantumisen ehkäisemiseen liittyvät tehtävät. Jätehuoltomääräysten valvonnassa valvontakohteita ovat mm. jätteiden keräys ja lajittelu, jätteiden kuljetus, jätteiden kompostointi sekä vaarallisten jätteiden keräys. Roskaamisasiat tulevat yleensä viranomaisen tietoon haitta-ilmoitusten perusteella tai muun ympäristövalvonnan yhteydessä. Roskaamisen

osalta tehdään yhteistyötä valtion valvontaviranomaisen kanssa silloin, kun roskaantumiseen saattaa liittyä myös maaperän pilaantuminen (esim. öljypäästöt, jätteiden poltto tai hautaaminen). Pilaantunutta maaperää koskevissa asioissa toimivaltainen viranomainen on valtion Lupa- ja valvontavirasto.

Rakennetun ympäristön epäsiisteys voi johtua epäasiallisesta ulkovalvonnasta, huonosti hoidetuista rakennuksista tai jätteistä. Usein kyse on kaikista edellä mainituista. Jätelain valvonnassa voidaan puuttua vain jätteisiin. Rakentamislain kautta asiaa voidaan lähestyä kokonaisvaltaisemmin. Usein tehokkaampaa onkin käsitellä asia rakentamislain mukaisena asiana. Tällöin asia on rakennusvalvontaviranomaisen toimivaltaan kuuluva. Ympäristönsuojeluviranomainen puuttuu rakennetussa ympäristössä käytännössä vain niihin jätteisiin, joista voi aiheutua ympäristön pilaantumista eli erityisesti vaarallisiin jätteisiin.

Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen voi jätelain 125 §:n nojalla antaa muuta kuin ympäristöluvanvaraista toimintaa koskevan yksittäisen määräyksen, joka on tarpeen esim. roskaantumisen ehkäisemiseksi tai jätehuollon asianmukaisuuden varmistamiseksi. Annettua määräystä on valvottava.

3.3 Maa-aineslain mukainen valvonta

Maa-aineslain (555/1981, MAL) nojalla kunnan ympäristönsuojeluviranomainen on toiminut 1.7.2016 alkaen maa-aineslain tarkoittamana lupa- ja valvontaviranomaisena. Maa-aineslain mukainen valvonta perustuu sekä ennakko- (lupamenettely) että jälkivalvontaan (mm. tarkastuskäynnit sekä vuosi- ja tarkkailuraporttien tarkastaminen).

Ennen ottamistoiminnan aloittamista maa-ainesten ottajan on pyydettävä valvontaviranomaista suorittamaan alueella aloitustarkastus. Ottamistoiminnan päättymisen jälkeen lupa-ajan voimassaoloaikana ottajan on pyydettävä lopputarkastusta alueelle. Ottamistoiminnan aikana valvontaa ja tarkastuksia on hyvä tehdä säännöllisesti.

Maa-aineslain mukaisen valvonnan piiriin kuuluu myös kotitarveoton valvonta. Myös kotitarveotossa on noudatettava maa-aineslain mukaisia ottamisen rajoituksia, mutta vain yli 500 kiintokuutiometrin ottamisesta on tehtävä ilmoitus valvontaviranomaiselle. Kotitarveottoa valvotaan Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella lähinnä yleisöilmoitusten perusteella. Muuta valvontaa ei pystytä tekemään puutteellisten tietojen vuoksi. Kotitarveoton laajuutta ei ole arvioitu.

Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella on noin 110–120 kpl voimassa olevaa maa-ainesten ottamislupaa. Viime vuosina maa-aineslain mukaista valvontaa on pyritty tehostamaan. Ottamisalueilla on tehty aloitus- ja lopputarkastukset. Maa-aineslain mukaiset kohteet on myös pääsääntöisesti riskiluokiteltu niiden ottomäärän, alueen laajuuden ja sijainnista johtuvien erityisriskien perusteella.

Riskiluokituksen perusteella alueet tarkastetaan ottamistoiminnan aikana kerran vuodessa, kerran kahdessa vuodessa tai kerran kolmessa vuodessa. Mikäli alueilla havaitaan puutteita lupapäätökseen verrattuna, voidaan alueilla tehdä lisätarkastuksia tai muuttaa riskiluokitusta.

3.4 Muu ympäristönsuojeluviranomaisen tekemä valvonta

3.4.1 Vesilain mukainen valvonta

Vesilain (587/2011, VL) valvontaviranomaisina toimivat kunnan ympäristönsuojeluviranomainen ja valtion Lupa- ja valvontavirasto. Valvontaviranomaisten toimivalta on pääosin rinnakkaista ja jakamatonta.

Kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle on vesilaissa määrätty omaa toimivaltaa ojitusta koskeissa asioissa (VL luku 5). Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen käsittelee mm. sellaiset ojituksia koskevat erimielisyydet, jotka eivät edellytä valtion Lupa- ja valvontaviraston lupaa ja joita ei käsitellä ojitustoimituksessa. Vireille tulevat ojitusasiat ovat yleensä haastavia ja resursseja kuluttavia. Kunnan ympäristönsuojelu ei tee vesilain mukaista suunnitelmallista valvontaa, vaan vesilain valvonta keskittyy haittailmoitusten ja kirjallisten vireillepanojen käsittelyyn.

3.4.2 Vesihuoltolain mukainen valvonta

Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen käsittelee vesihuoltolain (119/2001, VHL) mukaiset hakemukset kunnalliseen vesijohtoverkostoon tai jätevesiviemäriin liittämistä vapauttamiseksi vesihuoltolaitoksen toiminta-alueella. Lisäksi ympäristönsuojeluviranomainen käsittelee hakemuksen hulevesiviemäriin vapauttamisesta. Tarkastustarve arvioidaan tapauskohtaisesti. Verkostoon liittymättömien kiinteistöjen liittäminen verkostoon kuuluu ensisijaisesti vesihuoltolaitoksille. Ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävänä on tarvittaessa määrätä kiinteistö liittymään verkostoon tai hakemaan vapautusta liittymisvelvollisuudesta. Valvontatyötä vaikeuttavat vesihuoltoyhtiöiden puutteelliset tiedot liittymättömistä kiinteistöistä. Vesihuoltolain valvonta ei sisällä suunnitelmallista valvontaa.

3.4.3 Maastoliikenne- ja vesiliikennelain mukainen valvonta

Maastoliikennelain (1710/1995) nojalla ympäristönsuojeluviranomaisen tehtäviin kuuluvat muun muassa moottorikelkkailureittien reittisuunnitelmien hyväksyminen, reittien lakkauttaminen ja niiden valvonta, sekä moottoriajoneuvokilpailuihin ja -harjoituksiin haettavien lupien lupahakemusten käsittely ja valvonta.

Vesiliikennelain (163/1996) nojalla kunnan ympäristönsuojeluviranomainen käsittelee vesialueella moottorikäyttöisellä vesikulkuneuvolla suoritettavia kilpailuja ja harjoituksia varten haettavia lupia.

3.4.4 Kemikaalilain mukainen valvonta

Valtion Lupa- ja valvontavirasto ja kunnan ympäristönsuojeluviranomainen valvovat kemikaalien käyttöolosuhteita kemikaaleja käsittelevissä laitoksissa kemikaaleista aiheutuvien ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi kemikaalilain (599/2013) sekä REACH- (EY 1907/2006), biosidi- (EU 528/2012) ja POP- (EY 1102/2008) asetusten nojalla. Valtion Lupa- ja valvontaviraston ja kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen toimivalta määräytyy ympäristönsuojelulain mukaisesti. Valvonta toteutetaan ympäristönsuojelulain ja jätelain nojalla tehtävän laitosten valvonnan yhteydessä.

3.4.5 Merenkulun ympäristönsuojelulain mukainen valvonta

Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen hyväksyy merenkulun ympäristönsuojelulain (1672/2009) 9 luvun mukaisen huvivenesataman, sekä hyväksyy ja tarkastaa vähintään kolmen vuoden välein huvivenesataman jätehuoltosuunnitelman. Valvottavat kohteet on kartoitettu ja jätehuoltosuunnitelmat tarkastettu 2024–2025.

3.4.6 Ulkoilulain mukainen valvonta

Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen hoitaa yhteistoimintasopimuksen nojalla myös alueen leirintäalueviranomaisen tehtävät (ulkoilulaki 606/1973). Leirintäalueita tarkastetaan tarvittaessa ja haittailmoitusten perusteella. Leirintäalueviranomaisen tehtävät eivät sisällä suunnitelmallista valvontaa.

4. Riskinarviointi

Ympäristönsuojelulain nojalla valvottavien kohteiden määräaikaistarkastusten tiheys perustuu riskinarviointiin. Toiminnoille tehdään toimiala- ja laitospohjainen sekä sijaintiperusteinen riskianalyysi ja riskinarviointi, joiden perusteella kullekin ympäristöluvanvaraiselle, yleisen ilmoitusmenettelyn varaiselle ja rekisteröintimenettelyn piiriin kuuluvalle kohteelle määritetään riskiluokka (=valvontaluokka). Määräaikaistarkastusten järjestämisessä ei käytetä otantamenetelmää.

Toimialakohtaisessa riskinarvioinnissa tunnistetaan toiminnoista aiheutuvat ympäristöriskit, joita voivat olla mm. melu, värinä, päästöt ilmaan (haju, pöly, ilmansaasteet), viemäriin, pintavesiin, pohjavesiin tai maaperään, muodostuvat jätteet (laatu ja määrä), roskaantuminen tai epäsiisteys, onnettomuuksien tai häiriöpäästöjen riski. Riskin olemassaolo arvioidaan toimialakohtaisesti. Vakavina riskeinä pidetään esimerkiksi terveydelle haitallisten ilmansaasteiden päästöjä ja pohjaveden pilaantumista, kohtuullisina riskeinä esim. maaperän ja pintaveden pilaantumista ja lievinä riskeinä esimerkiksi viihtyvyyshaittaa (haju) aiheuttavia ilmansaasteita ja roskaantumista. Tämän perusteella toimialat sijoittuvat kolmeen valvontaluokkaan, joka määrää noudatettavan valvontatiheyden.

Laitoskohtaisessa arvioinnissa huomioidaan laitoksen sijainnista (esim. vesistön läheisyys, pohjavesialueet, vedenottamot, häiriintyvien kohteiden läheisyys) ja toiminnasta (mm. toiminnan laatu ja laajuus) aiheutuvat riskit sekä tiedossa oleva valvontahistoria (esim. lupaehtojen noudattaminen, raportointi, tiedossa olevat aiemmin havaitut puutteet). Lisäksi voidaan ottaa huomioon toiminnanharjoittajan mahdolliset ympäristöasioiden hallintajärjestelmät sekä muiden viranomaisten suorittama valvonta. Laitoskohtaisen arvioinnin perusteella muodostuu kunkin laitoksen lopullinen valvontatiheys, joka voi poiketa toimialakohtaisesta luokituksesta. Ympäristölle suuremman riskin aiheuttavaa toimintaa valvotaan tiheämmin.

Mikäli toiminnassa on esim. todettu toistuvia lupamääräysten laiminlyöntejä, voidaan valvontaluokkaa muuttaa, jos nähdään tarvetta tehostetulle valvonnalle. Lisäksi voidaan tehdä tarvittaessa ylimääräisiä tarkastuksia tapauskohtaisesti, kunnes toiminta on lupaehtojen mukaista. Valvontaa tehostetaan myös, jos luvanvaraisessa tai rekisteröitävässä toiminnassa tapahtuu ympäristönsuojelulain 123 §:n mukainen poikkeuksellinen tilanne, josta toiminnanharjoittajan on ilmoitettava viipymättä kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle.

Mikäli yksittäiselle toiminnalle ei ole tehty riskinarviointia, se kuuluu toimialakohtaiseen valvontaluokkaan. Kaikki toiminnot tarkastetaan kuitenkin vähintään kerran lupakaudessa.

Valvontaluokka I

- valvontaluokkaan kuuluvat ne toiminnot, joiden ympäristöriskien katsotaan olevan merkittäviä, sekä kaikki 1- tai 2-luokan pohjavesialueella sijaitsevat toiminnot
- tarkastetaan vähintään kerran 1-2 vuodessa

Valvontaluokka II

- valvontaluokkaan kuuluvat ne toiminnot, joiden ympäristöriskien katsotaan olevan kohtalaisia
- tarkastetaan vähintään kerran 3-4 vuodessa

Valvontaluokka III

- valvontaluokkaan kuuluvat ne toiminnot, joiden ympäristöriskien katsotaan olevan vähäisiä
- tarkastetaan vähintään kerran 5-6 vuodessa

5. Valvontaohjelman laatiminen

Valvontaohjelma sisältää tiedot kaikista ohjelmakaudella toteutettavista ympäristönsuojelulain mukaisista määräaikaistarkastuksista ja muista säännöllisen valvonnan toimenpiteistä. Valvontaohjelma muodostuu laitosluettelosta, joka sisältää laitospohjaisen, edellä kuvattuun riskinarviointiin perustuvan suunnitelman valvontakauden aikana tehtävistä tarkastuksista sekä mahdollisista muista suunnitelmallisista valvontatoimenpiteistä. Lisäksi ohjelmaan kirjataan kuvaus edellisen kauden valvontaohjelman tavoitteiden toteutumisesta.

Jätelain säännöllisen valvonnan kohteet sisältävät jätelain 100 §:n mukaisesti rekisteröidyt jätteen kerääjät ja toiminnot, joissa muodostuu merkittäviä määriä vaarallisia jätteitä. Tiedot toiminnoista ovat jonkin verran puutteellisia ja niitä tarkennetaan käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Jätelain säännöllistä valvontaa kohdennetaan riskiperusteisesti huomioiden arvioinnissa jätemäärät, vaarallisten jätteiden määrä ja toiminnon ympäristöriskit.

Valvontaohjelmaan voidaan lisäksi kirjata muiden lakien (kuten maa-aineslaki ja vesilaki) mukainen säännöllinen valvonta. Koska valvontaohjelman laatiminen näiden osalta ei ole lakisäateistä, kannattaa nämä kuitenkin kirjata valvontaohjelmaan erillisenä lakisäateisestä valvontaohjelman osiosta.

Valvontaohjelma tehdään vuosittain, yleensä keväisin ennen uuden valvontakauden alkamista, ja se pidetään ajan tasalla päivittämällä uudet ja poistuvat toiminnot. Ohjelman mukainen suunnitelmallinen valvonta on maksullista. Valvontaohjelma on ei-julkinen asiakirja sen sisältäessä toimenpide- ja kohdeluettelon, jonka julkistaminen hallintolain 39 §:n tarkoittamalla tavalla saattaa heikentää valvonnan tavoitteiden toteutumista. Toiminnanharjoittajalla on kuitenkin oikeus saada tietää laitoksensa valvontaluokka ja sen määräytymisen perusteet.

Taulukko 3. Arktisen Lapin ympäristönsuojelun valvontaohjelman toimialakohtainen yhteenveto.

Toimiala	Valvontaluokka
Malmien ja mineraalien kaivaminen, louhintä, murskaus	II
Eläinsuojat	III
Liikenne	II-III
Jätteiden ammattimainen tai laitospohjainen käsittely sekä jätevesien käsittely	II-III
Muu toiminta (ulkona sijaitseva ampumarata)	III
Yleisen ilmoitusmenettelyn varaiset toiminnot	III
Rekisteröitävät toiminnot	II-III
Naapurussuhtelain 17 §:n mukaiset kohteet	II

6. Valvontatoimenpiteet

6.1 Ympäristönsuojeluviranomaisen käyttämät valvontakeinot

Valvontasuunnitelmassa kuvataan valvonnan toteuttamista vain yleispiirteisesti. Ympäristönsuojeluviranomaisella on valvontaan liittyen käytettävissään useita ympäristöministeriön ja ympäristöhallinnon laatimia valvonnan toteuttamiseen liittyviä ohjeistuksia ja oppaita.

6.1.1 Tarkastukset

Tarkastuksen ajankohta sovitaan yleensä etukäteen toiminnanharjoittajan kanssa. Vaihtoehtoisesti ajankohta ilmoitetaan asianosaiselle muulla tavoin etukäteen. Tarkastuksia tehdään myös etukäteen ilmoittamatta, jos ilmoittaminen vaarantaisi tarkastuksen tarkoituksen toteutumisen. Tarkastuksessa asianosaisena, jota asia välittömästi koskee, pidetään yleensä tarkastuksen kohteena olevan toiminnan harjoittajaa tai muuta tarkastettavan kohteen, tuotteen, tilan tai alueen haltijaa. Asianosaisella on oikeus olla läsnä tarkastuksessa sekä esittää mielipiteensä ja kysymyksiä tarkastukseen liittyvistä asioista. Tarkastuksella asianosaiselle kerrotaan tarkastuksen tavoitteista, tarkastuksen suorittamisesta ja mahdollisista jatkotoimenpiteistä aina kun se on tarkastuksen luonteesta johtuen mahdollista. Tarkastus tehdään aiheuttamatta tarkastuksen kohteelle tai sen haltijalle tarkastuksen tarkoitukseen nähden kohtuutonta haittaa. Tarkastuksesta laaditaan kirjallinen tarkastuspöytäkirja tai muistio. Siinä kuvataan tarkastuksen tarkoitus ja kulku sekä tarkastajan tekemät oleelliset havainnot. Kyseinen asiakirja annetaan tiedoksi tarkastuksessa läsnäoloon oikeutetulle asianosaiselle. Asiakirja saattaa sisältää myös jatkotoimenpiteiden kuvauksen, mutta jatkotoimenpiteistä lähetetään pääsääntöisesti myös erillinen asiakirja kuten kehoitus tai selvityspyyntö / kuuleminen.

6.1.2 Määräaikaistarkastukset

Määräaikaistarkastuksia ovat toiminnan aloitustarkastus, valvontaohjelman mukaiset suunnitelmalliset määräaikaistarkastukset sekä toiminnan lopettamiseen liittyvä tarkastus. Ympäristölupalaitosten, ilmoituksenvaraisen toiminnan ja rekisteröitävän toiminnan määräaikaistarkastukset ovat maksullisia. Uusille lupavelvollisille kohteille pyritään tekemään ensimmäinen tarkastus toiminnan aloittamisen yhteydessä, jotta luvan antamien toimintaedellytysten täyttyminen pystytään tarkastamaan.

Määräaikaistarkastuksista sovitaan toiminnanharjoittajan kanssa etukäteen ja hänelle varataan mahdollisuus osallistua tarkastukseen. Tarkastukseen kuuluu ennakovalmistelu (mm. lupapäätökseen tutustuminen sekä tarkkailutuloksiin ja valvontahistoriaan tutustuminen), keskimääräinen matka-aika, varsinainen tarkastus, tarkastuskertomuksen laadinta, toiminnanharjoittajan raporttien lukeminen ja muu tarkastuksen aiheuttama jälkityö (esim. uusintatarkastus toiminnassa todettujen

puutteiden korjaamisen varmistamiseksi). Tarkastuksella käydään läpi mm. laitoksen toiminta ja tilat, ympäristölupa siihen liittyvine määräyksineen, toiminnassa tapahtuneet muutokset, tarkkailutiedot, lainsäädännön muutokset, toiminnasta mahdollisesti tulleet valitukset ja niiden seurauksena suoritettut toimenpiteet. Tarkastuksesta laaditaan tarkastuskertomus, josta käy ilmi tarkastuksen kulku, esillä olleet asiat ja tarkastajan tekemät havainnot. Tarkastuskertomus annetaan toiminnanharjoittajalle tiedoksi ja kirjataan asianhallintajärjestelmään. Mikäli tarkastuskäynnin yhteydessä toiminnassa havaitaan laiminlyönti tai puute, tarkastaja asettaa määräjän korjaaville toimenpiteille ja tekee tarvittaessa uusintatarkastuksen määräjän umpeuduttua. Mikäli laiminlyöntiä ei korjata kehoituksista huolimatta, asia voidaan viedä ympäristönsuojeluviranomaisen ratkaistavaksi.

6.1.3 Maa-aineslain mukaiset tarkastukset

Ennen ottotoimintaan ryhtymistä alueella tehdään aloitustarkastus. Tarkastuksessa käydään toiminnanharjoittajan kanssa läpi lupapäätös, sen ehdot, määräykset ja muut velvoitteet. Ottamistoiminnan aikana alueelle tehtävien tarkastusten määrä riippuu toiminnan laajuudesta, ottajan omasta seurannasta ja ympäristötekijöistä. Lopputarkastus tehdään alueella, kun ottotoiminta on päättynyt ja kaikki jälkihoitotyöt on tehty. Lopputarkastuksessa varmistetaan, että maisemointi ja jälkihoito on ollut asianmukaista ja riittävää. Maa-ainesten ottotoiminnan valvominen edellyttää välillä myös mittauksen suorittamista. Alueen laajuus ja ottotaso voidaan selvittää erikseen tilatuilla tarkistusmittauksilla. Kyse on ulkopuolisesta asiantuntijatyöstä, jonka valvontaviranomainen tilaa tarvittaessa. Valvonnassa voidaan hyödyntää myös Sodankylän kunnalla käytössä olevaa drone-kalustoa sekä valvontakaudesta 2026 alkaen ympäristönsuojeluviranomaisen käyttöön hankittua GPS-laitetta.

6.1.4 Muut tarkastukset

Suunnitelmalliset tarkastukset ovat vain pieni osa ympäristönsuojeluviranomaisen tekemistä tarkastuksista ja valvonnasta. Ympäristönsuojelulain 169 §:n mukaan, jos onnettomuuden, haitasta tehdyn ilmoituksen, luvan noudattamatta jättämisen tai muun seikan vuoksi on aihetta olettaa, että toiminnasta aiheutuu terveyshaittaa tai merkittävää muuta ympäristönsuojelulain 5 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettua seurausta tai sen vaaraa, valvontaviranomaisen on tarkastettava toiminta tai selvítettävä asia muulla asianmukaisella tavalla. Jos samanaikaisesti on vireillä toimintaa koskeva lupa-asia, on tarkastus tai selvitys tehtävä mahdollisuuksien mukaan ennen lupa-asian ratkaisemista.

6.1.5 Luvan muuttamisen tarpeen arviointi

Valvonnan yhteydessä seurataan myös ympäristöluvan ajanmukaisuutta. Valvontaviranomaisen tulee arvioida luvan muuttamisen perusteiden olemassaoloa.

Huomioon tulee ottaa esim. toiminnan aiheuttama pilaantumisen vaara. Myös luvan myöntämisen jälkeen asetetut uudet vaatimukset voivat laukaista luvan muuttamisen tarpeen arvioinnin. Jos valvonnassa havaitaan, että perusteet luvan muuttamiselle ovat olemassa, on luvan muuttamisprosessi käynnistettävä.

6.1.6 Raporttien ja selvitysten tarkastaminen

Lupapäätökset voivat sisältää velvoitteita lisäselvitysten tekemiseen. Näiden selvitysten valvonta on keskeinen osa lupavalvontaa. Valvonta koostuu mahdollisen määräjän noudattamisen valvonnasta ja selvitysten riittävyyden arvioinnista. Selvitysten perusteella arvioidaan myös jatkotoimenpiteiden tarvetta.

Toiminnoista on usein myös vuosiraportointivelvollisuus. Raportointivelvollisuus voi olla kirjattuna lupamääräyksiin tai se voi olla suoraan lakisääteinen. Lupamääräyksissä tai lainsäädännössä määrätään vuosiraportissa esitettävät tiedot. Vuosiraportit tulee toimittaa viranomaiselle yleensä vuosittain tammi-maaliskuun välillä. Joidenkin toimialojen raportit toimitetaan viranomaiselle vain pyynnöstä, mutta tiedot tulee olla saatavissa pyydettyäessä, eli toiminnanharjoittajan tulee kerätä tiedot joka tapauksessa. Mikäli vuosiraporttia ei toimiteta määräaikaan mennessä tai ne ovat puutteelliset, pyydetään toiminnanharjoittajaa toimittamaan puuttuvat tiedot. Vuosiraportit tarkistetaan ja niiden perusteella arvioidaan toiminnan luvamukaisuutta ja jatkovalvonnan tarvetta. Tarvittaessa pyydetään toiminnanharjoittajalta lisätietoja. Tietoja voidaan pyytää myös muista kuin vuosiraportointia koskevista seikoista. Mikäli käy ilmi, että toiminta on esim. oleellisesti laajentunut, aloitetaan luvan muuttamisen tarpeen arviointi.

Vuosiraporttien lisäksi luissa saatetaan velvoittaa toiminnanharjoittaja suorittamaan päästötarkkailua esim. pohjavesien tai pintavesien tilan tai ilmanlaadun seuraamiseksi. Näytteenoton tai mittauksen tulokset tulee toimittaa valvontaviranomaiselle. Tarkkailutulokset/-raportit tarkastetaan niiden saavuttua. Jos esim. annetut tai yleiset raja-arvot ylittyvät tai tuloksissa havaitaan olennaisia muutoksia huonompaan, tulee ryhtyä tarpeellisiin valvontatoimiin. Mikäli tarkkailutuloksia ei toimiteta valvontaviranomaiselle, tulee valvontatoimiin ryhtyä tarkkailutulosten saamiseksi. Ympäristöluvanvaraisten, ilmoituksenvaraisten ja rekisteröitävien toimintojen tarkkailutulosten tarkastaminen on osa ympäristönsuojelulain mukaista maksullista valvontaa.

6.1.7 Hallintopakko ja tutkintapyynnöt

Laadukas ja tehokas valvonta edellyttää, että viranomainen käynnistää ongelman havaittuaan korjaavat valvontatoimet. Asian käsittelyä tulee jatkaa, kunnes tilanne on saatu hyväksyttävällä tavalla korjaantumaan. Kiireellisimpiä tapauksia varten valvontaviranomaisella on käytössään välittömiä valvontakeinoja, kuten toiminnan keskeyttäminen tai välittömän määräyksen antaminen.

Valvonnallisina keinoina käytetään myös hallinnollisia pakkokeinoja. Hallintopakko-prosessi alkaa yleensä kehotuksella. Samalla toiminnanharjoittajaa kuullaan määräyksen antamisesta ja määräyksen tehostamisesta uhkasakolla tai teettämis- tai keskeyttämishallalla. Määräys tehosteineen annetaan, mikäli asia ei ole korjaantunut kehotuksen perusteella. Annetun määräyksen toteuttamista tulee valvoa ja tarvittaessa kuullaan asetetun uhan tuomitsemisesta ja uuden tehosteen asettamisesta. Ellei tilaanne korjaannu määräyksestä huolimatta, tuomitaan uhka ja samalla yleensä asetetaan uusi määräys uudella uhalla.

Ympäristönsuojeluviranomaisella on lakisääteinen velvollisuus tehdä tutkintapyyntö poliisille havaitessaan epäkohtia, joihin voisi liittyä rikkomus tai rikos. Tutkintapyyntöä tekemisen kynnyks on laissa melko matala. Tutkintapyyntöä voi jättää tekemättä vain perustellusta syystä. Ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävänä ei myöskään ole arvioida, onko kyseessä rikos tai rikkomus. Pelkkä epäily mahdollisesta rikkomuksesta tai rikoksesta on syy tehdä tutkintapyyntö. Poliisin tehtävänä on tehdä asiassa esitutkinta.

6.1.7 Jätelain laiminlyöntimaksut

Jätelain laiminlyöntimaksu on hallinnollisessa menettelyssä määrättävä seuraamusluontoinen maksu. Jätelaissa on luettelo tilanteista, joissa laiminlyöntimaksua voidaan soveltaa. Lähtökohtaisesti kyseessä on helposti todennettava laiminlyönti, joka ei vaadi rikosoikeudellista tutkintaa. Valtakunnan tasolla laiminlyöntimaksua on käytetty valvontakeinona erittäin vähän.

6.1.8 Valvontaprojektit

Ajoittain voi olla tarpeen tarkastaa esim. jonkin toimialan tai tietyn alueen toimintoja keskitetysti. Valvontaprojekteja on hyvä hyödyntää esim. tilanteissa, jolloin lainsäädännössä annetaan uusia, tiettyä toimialaa koskevia määräyksiä tai tällaisten määräysten toimeenpanon määräaika lähestyy. Projektina voidaan toteuttaa myös jonkin tietyn alueen valvontaa esim. jätelain mukaiseen roskaantumiseen liittyen. Valvontaprojekteista pyritään tiedottamaan hyvissä ajoin ennen valvontatoimien aloittamista, jotta toiminnanharjoittajilla on mahdollisuus korjata mahdolliset puutteet jo ennen tarkastuksia.

6.1.9 Lausunnot

Lausunnot luetaan ympäristönsuojeluviranomaisen yleistehtäviin, mutta niiden antaminen on myös osa valvontatoimintaa eli erityistehtäviä. Lausunnoilla pyritään ennakolta saattamaan toisten viranomaisten tietoon seikat, jotka tulee ottaa huomioon päätöksenteossa. Hyvin valmistellut ja tehdyt päätökset vähentävät valvonnan tarvetta ja helpottavat jälkivalvontaa. Lausuntojen antaminen ei ole lakisääteistä, joten lausuntoja annetaan oleellisimmista asioista ja resurssien

puitteissa. Vuodesta 2025 alkaen edistämistehtäviin on voitu kohdentaa aiempaa enemmän resursseja ympäristöasiantuntijan rekrytoinnin myötä.

7. Valvonnan maksullisuus

Ympäristönsuojelulain 205 §:n 2 momentin mukaan kunnan ympäristönsuojeluviranomainen voi periä maksun valvontaohjelmassa esitetyistä säännöllisen valvonnan toimenpiteistä. Maksua voidaan periä kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen valvontavastuulle kuuluvien rekisteröitävien ja luvanvaraisten sekä ilmoitusmenettelyn varaisten toimintojen valvonnasta, joka on esitetty valvontaohjelmassa. Maksullisia voivat olla valvontatarkastusten lisäksi mm. vuosikertomusten ja tarkkailutulosten tarkistaminen.

Valvontamaksua voidaan periä myös onnettomuus-, haitta- ja rikkomuspohjaisesti. Maksullisia ovat tällöin tarkastukset, jotka johtavat kehotuksen antamiseen sekä kehotuksen (YSL 179 §), hallintopakkomääräyksen (YSL 175 §, 176 §) tai keskeytyksen (YSL 181 §) noudattamisen valvomiseksi tarpeellisista tarkastuksista tai muista toimenpiteistä. Tältä osin maksullisuus koskee kaikkea toimintaa.

Maksun suuruus ja sen perusteet määritetään kunnan hyväksymässä taksassa. Toiminnanharjoittajat ovat oikeutettuja saamaan tietoonsa oman toimintansa valvontamaksun määräytymisen perusteet (valvontaluokka).

Ympäristönsuojeluviranomaisen maksut perustuvat keskimääräiseen omakustannusarvoon. Taksassa on huomioitu ympäristönsuojeluasetuksen mukainen maksun kohtuullistaminen mikroyrityksille suunnitelmallisen valvonnan osalta. Taksassa on myös huomioitu, että muiden kuin viranomaisen tai haittaa kärsivän asianosaisen vaatimuksesta vireille laitetun asian käsittelystä voidaan vireille panijalta periä maksu, jos vireillepanoa on pidettävä ilmeisen perusteettomana.

Jätelain 144 §:n mukaan kunnan ympäristönsuojeluviranomainen voi periä maksuja valvontasuunnitelman mukaisista rekisteröidyn jätteen keräyksen tai jätteiden kansainvälisten siirtojen valvomiseksi tehdyistä määräaikaistarkastuksista ja muista valvontatoimista. Valvontamaksua voidaan periä tarkastuksista ja muista valvontatoimista, jotka ovat tarpeen roskaantuneen alueen siivoamista koskevan määräyksen (JL 75 §), yksittäisen määräyksen (JL 125 §) tai rikkomuksen tai laiminlyönnin oikaisemiseksi annettavan määräyksen antamiseksi ja sen noudattamisen valvomiseksi.

Maa-aineslain mukaisesta valvonnasta peritään vuotuista valvontamaksua, joka perustuu pääasiassa vuotuisen ottomäärään. Maksua peritään tämän lisäksi suunnitelmallisesta valvonnasta poikkeavista valvontatoimista kuten vakuuksiin liittyvistä muutoksista sekä hallinnollisten pakkokeinopäätösten valmistelusta.

Maa-ainesten ottamislupa ja ympäristölupapäätös voidaan käsitellä samassa menettelyssä ja ratkaista yhdellä päätöksellä (YSL 47 a §). Tällaisen yhteiskäsittelyluvan valvonnasta perittävät maksut perustuvat ympäristönsuojeluviranomaisen taksoihin (maa-aineslain mukainen valvontamaksu ja ympäristönsuojelulain mukainen valvontamaksu).

8. Henkilöstöresurssit ja toimivallan siirtäminen

Ympäristönsuojelulain mukaan valvontaviranomaisen on järjestettävä valvonta niin, että se on laadukasta, säännöllistä, tehokasta ja perustuu ympäristöriskien arviointiin. Valvonnan on oltava myös hyvää hallintoa koskevien vaatimusten mukaan eri toimijoita tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti kohtelevaa. Tämä edellyttää, että valvonnalle on varattu riittävät voimavarat. Arktisen Lapin ympäristönsuojelussa on tällä hetkellä kokonaisuudessaan resursseja käytettävissä 6 henkilötyövuotta (htv) vakinaisia viranhaltijoita sekä määräaikaisena 0,5 henkilötyövuotta. Näistä yksi htv on varattu ympäristönsuojelun edistämistehtäviin. Ympäristöpöällikön tehtäväkuvasta vain pieni osa sisältää lupa- ja valvontatehtäviä. Käytännössä lupa- ja valvontatehtäviin on siten varattu 4,5 henkilötyövuotta. Lisäksi yleishallintoon liittyviin tehtäviin (mm. sihteeripalvelut ja kirjaamo) on varattu resursseja 0,5 henkilötyövuotta.

Kuntaliiton vuonna 2021 tekemän ympäristönsuojelun hallintokyselyn tulosten perusteella ympäristönsuojeluviranomaisen työaika jakautuu keskimäärin seuraavasti: 56 % erityistehtävät, 9 % muut tehtävät, 26 % yleistehtävät (sisältäen mm. lausunnot, neuvonta), 9 % yleishallinto. Erityistehtäviin kuuluvat mm. lupien ja päätösten valmistelu sekä valvonta. Kuntaliitto on tehnyt uuden hallintokyselyn syksyllä 2025, mutta sen tuloksia ei ole vielä julkaistu.

Yleistehtäviin voidaan laskea kuuluvan mm. lausuntojen anto, erilaisten selvitysten ja suunnitelmien laatiminen, yhteistyötehtävät eri viranomaisten ja yhteisöjen kanssa sekä ohjaus, neuvonta ja tiedotus. Myös ympäristönsuojelun kehittäminen ja suunnittelu sekä ympäristön tilan seuranta kuuluvat yleistehtäviin. Varsinkin lausuntojen valmistelu sekä erilaisten selvitysten ja raporttien laatiminen vievät yhä enemmän työaikaa ja niiden osalta resurssitarve on kasvamassa edelleen. Ympäristön tilan seurantaa tai ympäristönsuojelun suunnittelua ja kehittämistyötä tehdään resurssien puitteissa. Ympäristönsuojelun edistämistehtävät lukeutuvat suurelta osin yleistehtäviin.

Erityistehtäviä ovat mm. ympäristönsuojelu-, jäte-, vesi-, maa-aines-, vesihuolto-, maastoliikenne- ja vesiliikennelaissa sekä ulkoilulaissa säädettyjen päätös- ja lupa-asioiden valmistelu ja päätösten tekeminen, lupien/päätösten valvonta ja muu valvonta (mm. yleinen laillisuusvalvonta). Erityistehtävien osalta työaikaa vievät yhä enemmän varsinkin erilaiset kehoitusasiat, jotka johtavat mahdollisesti määräyksiin ja / tai hallinnollisten pakkokeinojen käyttämiseen, ollen useimmiten pitkiä, haastavia ja

resursseja kuluttavia prosesseja. Yleistä valvontaa lisäämällä olisi mahdollista vähentää kehotuksiin johtavia valvontaprosesseja. Myös lupaprosessien lainsäädännön asettamat vaatimukset ovat lisääntyneet, mikä osaltaan aiheuttaa pitkittyviä lupakäsittelyaikoja.

Ympäristöministeriön valvontaohjeen mukaan ympäristönsuojelulain mukaiseen valvontaan käytettävissä olevasta työajasta tulisi varata määräaikaistarkastuksiin noin 25–30 %. Muu valvonta-aika tulisi jättää raporttien tarkastuksiin, ylimääräisiin tarkastuksiin, lausuntoihin, neuvontaan, yleisiin valvontatehtäviin ja muihin valvontatehtäviin. Muiden (mm. maa-aineslaki) lakien mukainen valvonta ei kuulu edellä mainittuun valvontaan.

Tämänhetkisillä lupa- ja valvontaresursseilla (4,5 htv) ei ole realistisia mahdollisuuksia selviytyä kaikista valvontatehtävistä. Arktisen Lapin ympäristönsuojelun alueella kesän valvontakausi on erittäin lyhyt. Lähes kaikki valvottavat toiminnot ovat sellaisia, että ne on tarkastettava lumipeitteettömänä aikana. Tämä vaatisi edelleen lisäresursseja valvontaan valvontakauden ajaksi, jotta valvonnasta pystytään selviytymään. Lisäresursseja on erittäin haastava rekrytoida lyhyeksi määräajaksi. Jotta ympäristönsuojeluviranomaisen kaikki tehtävät saataisiin kohtuudella suoritettua, on lisäresurssitarve tällä hetkellä arviolta vähintään 1 htv. Lisäresurssitarve kohdistuu erityisesti haja-asutuksen jätevesien käsittelyn valvontaan sekä ns. haittailmoitusten perusteella tehtävään valvontaan ja muuhun valvontakaudella tehtävään työhön.

Henkilöstön osaamista ylläpidetään koulutuksien ja eri yhteistyökanavien kautta tapahtuvan yhteydenpidon avulla. Lisäksi lainsäädännön ja muihin muutoksiin perehdytään mm. Ympäristöhallinnon julkaisemiin oppaisiin perehtymällä.

Tehokas valvonta edellyttää ympäristönsuojeluviranomaisen toimivallan osittaista siirtämistä viranhaltijoille (delegointi). Lainsäädäntö sisältää säännöksiä mm. tilanteisiin, joissa valvontaviranomaisen on ryhdyttävä välittömiin valvontatoimiin. Ympäristönsuojeluviranomainen on päätöksellään siirtänyt toimivaltaa viranhaltijoille. Nämä delegoinnit tarkistetaan määräajoin ja päivitetään myös vastaamaan voimassa olevaa lainsäädäntöä.

9. Viranomaisten välinen yhteistyö

Ympäristönsuojelulain mukaisia yleisiä valvontaviranomaisia ovat valtion valvontaviranomainen (Lupa- ja valvontavirasto 1.1.2026 alkaen) ja kunnan ympäristönsuojeluviranomainen. Kummankin viranomaisen tulee ilmoittaa toiselle sellaisista valvonnassa havaitsemistaan puutteista, jotka kuuluvat toisen toimivaltaan. Yhteistyö valtion valvontaviranomaisen kanssa on tällä hetkellä erittäin toimivaa, vaikka tiedonvaihto välillä saattaa ollakin hidasta kummankin viranomaisen resurssivajeesta johtuen. Molempipuolinen tiedonjakaminen on

kuitenkin erittäin suuressa roolissa kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen ja valtion valvontaviranomaisen välillä. Yhteistyö koostuu lausuntojen antamisesta, yhteisistä tarkastuksista ja muusta valvontayhteistyöstä kuten neuvotteluista ja yhteydenotoista eri muodoissa. Lisäksi valtion valvontaviranomainen on järjestänyt noin kahden vuoden välein alueensa kunnille koulutusta mm. neuvottelupäivien muodossa. Lisäksi erilaisissa työryhmissä ja projektien ohjausryhmissä on jäseniä sekä valtion valvontaviranomaisesta että Arktisen Lapin ympäristönsuojelusta. Yhteistyötä tehdään myös asioissa, joissa toimivalta on lain nojalla ns. jakamatonta.

Valtion lupaviranomaisen kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi konsultoimalla heidän asiantuntijoitaan sekä osallistumalla yhteisiin tarkastuksiin. Lisäksi kunnan ympäristönsuojeluviranomainen antaa lausuntoja mm. ympäristölupahakemuksista, jotka ovat valtion lupaviranomaisen toimivallassa.

Valtion valvontaviranomaisen (elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus) ja lupaviranomaisen (aluehallintovirasto) yhdistyessä yhdeksi valtakunnalliseksi lupa- ja valvontavirastoksi 1.1.2026 alkaen yhteistyömuodot ja -määrä voi muuttua. Tämä tarkentuu uuden viraston toiminnan ja linjausten myötä.

Jätehuoltoviranomainen käsittelee jätehuoltomääräyksiä koskevat poikkeamishakemukset ja pyytää tarvittaessa ympäristönsuojeluviranomaisen lausuntoa. Jätehuoltomääräysten noudattamisen varsinainen valvonta kuuluu kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle. Jätehuoltoviranomaisen seurantavelvoitteen ja ympäristönsuojeluviranomaisen valvontavelvoitteen yhteensovittaminen rajatapauksissa on tarpeen resurssien oikean kohdentamisen varmentamiseksi. Ympäristönsuojeluviranomaisen valvontaan sisältyy myös hallinnollisten pakkokeinojen käyttäminen tarvittaessa.

Rakentamiseen liittyen kunnan ympäristönsuojeluviranomainen on yhteydessä kaavoitukseen ja rakennusvalvontaviranomaiseen. Rakennusvalvonta pyytää harkintansa mukaan ympäristönsuojelulta lausuntoja esim. ympäristönsuojelulain mukaisen luvanvaraisen tai rekisteröitävän toiminnan rakennuslupahakemuksiin. Menettelyllä voidaan varmistaa ympäristönsuojeluvaatimusten huomioiminen jo laitosta rakennettaessa ja se, että kaikki tarvittavat ympäristönsuojelulain ja rakentamislain mukaiset luvat on haettu. Myös rakennusten purkamiseen tarvittavaan lupaan pyydetään usein ympäristönsuojeluviranomaisen lausuntoa. Lisäksi jätevesijärjestelmiin liittyen tehdään yhteistyötä. Ympäristönsuojelulain ja rakentamislain rajapintaan sijoittuu rakennetun ympäristön siisteyden valvonta. Pääsääntöisesti rakennetun ympäristön siisteyden valvonnassa ympäristönsuojelu käsittelee jätelain tarkoittamat roskaamistapaukset ja rakennusvalvonta tapaukset, jotka liittyvät rakennusten kuntoon, epäasialliseen varastointiin / yleiseen epäsiisteyteen. Yhteiset tarkastukset ovat mahdollisia näissä tapauksissa.

Maankäyttöön liittyen kunnan ympäristönsuojelu tekee yhteistyötä kunnan kaavoituksen kanssa. Kaavoituksessa huomioidaan ympäristöön liittyvät tarpeelliset

rajoitteet. Ympäristöön liittyvät seikat pyritään selvittämään kaavoitusprosessin alkuvaiheessa. Inarin kunnassa kaavoitus pyytää ympäristönsuojeluviranomaiselta virallisen lausunnon kaavoitusprosessin eri vaiheissa. Muissa yhteistoiminta-alueen kunnissa kaavoitusprosessissa pyritään olemaan mukana sen eri vaiheissa mm. keskustellen ja neuvotellen ympäristönsuojelun näkemyksistä. Yhteistyö kaavoituksen kanssa on lisääntymässä ja sitä on edelleen tarvetta lisätä ja tehostaa asioiden yhteensovittamisen kannalta. Yhteistyötä on tarpeen tehostaa varsinkin virallisten kaavalauseintojen antamisen ulkopuolella, jotta osapuolilla olisi mahdollisimman hyvä käsitys vireille tulevan tai vireillä olevan kaavan sisällöstä ja tavoitteista ja jotta kaavoitusprosessi etenisi mahdollisimman jouhevasti ja mahdollisimman vähän resursseja kuluttavasti.

Kunnan terveydensuojeluviranomaisen kanssa tehdään tarvittaessa yhteistarkastuksia kohteisiin, joista saattaa olla sekä ympäristö- että terveyshaittaa. Tarkastukset voivat liittyä esim. meluun, savuun, haittaeläimiin tai eläinsuojeluun. Lisäksi yhteistyö koostuu lausuntoasioista ja molemminpuolisesta asiantuntija-avusta. Yhteistyötä on joiltain osin tarpeen tehostaa.

Poliisi on velvollinen antamaan tarvittaessa virka-apua mm. ympäristönsuojelulaissa, jätelaissa ja maa-aineslaissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi. Ympäristön turmelemisesta, laiminlyönnestä ja muista ympäristönsuojeluviranomaisen toimivallan piiriin liittyvistä rikkomuksista tehdään tarvittaessa ilmoitus poliisille esitutkintaa varten. Tutkintapyynnön tekemisen kynnys on viime vuosina madaltunut. Yhteistyö poliisin kanssa on viime vuosina huomattavasti lisääntynyt ja tehostunut. Ympäristönsuojelu on osallistunut mm. poliisin järjestämiin ympäristörikosasioihin liittyviin koulutuksiin. Arktisen Lapin ympäristönsuojelu on mukana myös Lapin ympäristörikostorjunnan työryhmässä, joka kokoontuu noin kaksi kertaa vuodessa.

Pelastuslaitoksen kanssa tehdään yhteistyötä lähinnä öljyyn ja kemikaaleihin liittyvissä onnettomuustapauksissa. Onnettomuustapauksissa harkitaan aina tapauskohtaisesti tarvittavat valvonta- ja jälkiseurantatoimenpiteet. Yhteistyötä pelastuslaitoksen kanssa olisi joiltain osin tarpeen tehostaa.

Muita yhteistyötahoja ovat mm. kunnan maaseutuviranomainen, kuntien tekniset osastot, Lapin Liitto, Ruokavirasto, Metsähallitus, Maakuntamuseo, saamelaismuseum Siida, SYKE, GTK, Tukes, Saamelaiskäräjät ja paliskuntain yhdistys.